

ПОДСТИЦАЊЕ ЈЕЗИЧКОГ РАЗВОЈА ДАРОВИТЕ ДЕЦЕ КРОЗ УСМЕРЕНЕ АКТИВНОСТИ СТУДЕНАТА

Резиме: У овом раду доносимо резултате истраживања осмишљеног са примарним циљем да се унапреде усмерене активности студената, будућих васпитача, из *Развоја говора* које се изводе у оквиру методичке праксе у вртићима, а у сегменту који се тиче подстицања језичког развоја даровите деце. Секундарни циљеви истраживања су: (1) утврђивање која врста језичких игара је најфреквентнија у делу активности *Самостални стваралачку рад деце*; (2) у којој мери се изабраним језичким играма подстичу надарена деца; (3) евалуација наставног рада и постигнућа студената из практичне примене теоријских знања која су стечена из предмета *Методика развоја говора 1* и *Методика развоја говора 2*. Основна метода коришћена приликом реализације овог истраживања је дескриптивна метода. Истраживани корпус је – зарад тачности и валидности резултата – обиман, а чини га 250 припрема за усмерену активност из *Развоја говора* прикупљених у периоду 2011–2014. год. у Високој школи струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”, Вршац. У истраживању су коришћене и анотације сачињаване на вежбама посвећеним анализама активности, чије су писане припреме уврштене у корпус. Резултати истраживања су показали да се даровита деца у делу активности *Самостални стваралачки рад деце* подстичу, али да би се у припрему и реализацију активности које студенти изводе могло уврстити већи број различитих језичких игара, тј. да би будући васпитачи требало да буду креативнији у својим подстицајима. У завршном делу рада приказани су изабрани примери добре студентске праксе, којима се у предшколским установама у Вршцу негује језичко стваралаштво даровите деце.

Кључне речи: даровити, методика развоја говора, језичко стваралаштво, језичке игре.

1. Увод

У радовима многих истраживача (исп. Фурлан и Кобола /енгл. Furlan & Kobola/, 1971; Максић, 1996; Вилотијевић, 1999; Ђорђевић, Б., 1999; Гојков, 2008) експлицитно и имплицитно се указује на то да значај даровитих за целокупан напредак и развој људске врсте обавезује дидактичаре и методичаре да истражују могућности вежбања и развијања даровитости и креативности у различитим областима. Полазећи од тога да „даровити неће увек сами наћи пут да остваре своје потенцијале ако им средина не пружи подстицаје” (Гојков, 2014: 3), у овом раду желели смо да откријемо *са којим степеном акрибичности усмерене активности студената из предмета Развој говора, које се изводе у оквиру методичке праксе у вртићким вртићима, подстичу развој даровите за језик будући и саме „нове и корисне оригиналне креације”* (Котевска Димовска & Мавровски, 2014: 61).

¹ ivanacurcin@yahoo.com

² ljiljana.kelemen@uskolavrsac.in.rs

1.1. Уобичајено је да се за даровите за језик каже да су *речити*. „Речит казује особине онога који има говорничких способности, располаже великим бројем речи, читавим богатством, уме да их складно распореди и повеже да снажно делује оно што говори, те је то говорнички дар” (Лалевих, 2004: 687; графички истакла И. Ђ.). Начин на који даровита деца говоре, исказују мисли и ставове, издваја их од остале деце: говор даровитих одликује се сликовитим језичким изразом, логичношћу и јасношћу изражавања (уп. Цветанових, 2010: 130). Надарена деца имају богат речник, а „захваљујући великом богатству речника, даровити су често у друштву одраслих, а у групи вршњака су обично вође и врло су спретни у борби мишљења и разним дебатама” (Грандић и Летић, 2009: 34). Даровито дете воли да дискутује, оно радо поставља питања (исп. Ђорђевић, 2008: 27); воли да слуша приче и увиђа поступке ликова, твори разноврсне, разнородне и ретке приче при чему не имитира своје вршњаке или одрасле (не понавља); воли поезију, памти лако стихове, речју – показује „изражено интересовање за књижевност као уметност” (Каменов, 2010: 210–216). Надарену децу одликује и усмерена пажња на онога ко му се обраћа, разумевање вербалних упутства, говор им је течан, јасан и повезан; надарена деца се изражавају у реченицама, а играју речима, стварајући при томе и нове речи са намером да изграде аналогије, метафоре, изразе „бројне, удаљене, невероватне и необичне асоцијације” (Ђорђевић, 2014: 101).

Укратко, присуство даровите деце у васпитним групама пружа студентима многе могућности да успешно реализују разнородне и разноврсне методичке моделе, разраде и апликације које се тичу развоја говора, неговања језичког стваралаштва и језичких игара.

2. Методолошки оквир

2.1. Хипотезе од којих смо пошли у истраживање писаних припрема студената за усмерене активности из *Развоја говора* су:

X1: У делу активности *Самостални стваралачки рад деце* вршачки студенти примењују језичке игре којима се подстиче језички развој даровите деце.

X2: У већини активности реализују се исте или сличне игре, на исти или сличан начин, што указује на то да су студенти недовољно креативни у подстицајима; ретко се одлучују да створе и у васпитачкој пракси примене нове и корисне оригиналне креације када је реч о језичким играма.

2.2. Примарни циљ истраживања је унапређивање усмерених активности студената, будућих васпитача, и то тако да се промовише креативност као императив савременог образовања. Секундарни циљеви истраживања су: (1) утврдити која врста језичких игара је најфреквентнија у делу активности *Самостални стваралачку рад деце*; (2) одредити у којој мери се изабраним језичким играма подстичу надарена деца; (3) евалуирати наставни рад и постигнућа студената из практичне примене теоријских знања

која су стечена из предмета *Методика развоја говора 1* и *Методика развоја говора 2* у току основних студија; (4) одредити у којој мери су студенти креативни у осмишљавању језичких игара, односно да ли сами каткад творе нове језичке игре.

2.3. Основна метода коришћена приликом реализације овог истраживања је дескриптивна метода. Узорак истраживања је намерни. Изабране су припреме студената треће године Високе школе струковних студија за васпитаче „Михаило Палов” (Вршац), јер се у овој школи двадесет година на округлим столовима дискутује о даровитости са различитих аспеката, а према темама које прате научне трендове и друштвене токове. Овом међународном скупу о даровитости, присуствовало је више од 1.000 учесника из земље и света (в. Ђорђевић и Келемен, 2014: 15), али је скуп пратио и знатан број студената, чије су припреме уврштене у корпус. Изабрани су радови студената смера *струковни васпитач деце предшколског узраста*. Дакле, изабране су припреме студената који су кроз присуство поменутом скупу упознати (са теоријског становишта) са *феноменом даровитости*. Уз то, ови студенти су укључивани у многе наставне и ваннаставне активности, што је подразумевало и непосредан и интензиван рад са наставницима Високе школе у Вршцу, који су редовни учесници на овом скупу.

2.4. Истраживани корпус је – зарад тачности и валидности резултата – обиман, а чини га 250 припрема за усмерену активност из *Развоја говора* прикупљаних у периоду 2011–2014. године. У истраживању су коришћене и анотације наставника-методичара сачињаване на вежбама посвећеним анализама активности.

2.5. Ограничења истраживања. – Овим истраживањем може се добити потпуна и валидна слика о врстама, заступљености и фреквентности језичких игара које су примењиване у усмереним активностима из *Развоја говора* у протекле три године у вршачким вртићима. Међутим, на другом корпусу (нпр. из припрема ексцерпираних из других крајева наше земље, у другом временском периоду) могући су другачији резултати. У обзир треба узети и остале факторе (нпр. ангажовање наставника на тему даровитости, специфичности наставних предмета, одлике генерације, друштвене вредности, имиџ школе; уп. Максић и Павловић, 2014: 64), који могу утицати на резултате истраживања. Међутим, сматрамо да ово истраживање може бити добар путоказ ка промовисању креативности у предшколским установама и студентској пракси, што је свакако један од „изазова савременог образовања” (Гојковић, 2014: 12).

2.6. Пројекција резултата. – Резултати овога истраживања рефлектоваће се првенствено у студентској пракси која се изводи из предмета *Методика развоја говора 1* и *Методика развоја говора 2* у Вршцу. Исто тако, утицаће на измену методологије рада ових наставних предмета, указујући на поља у којима треба интензивирати рад са студентима приликом стицања теоријских знања. Верујемо да ће допринети унапређивању рада студената када је реч о ангажовању надарене деце у предшколским установама, али и да може послужити као путоказ ка истим или сличним истраживањима студентске праксе у другим високим школама за васпитаче.

3. Резултати истраживања

У делу писаних припрема које се тичу активности *Самостални стваралачки рад деце* анализирали смо: (1) колики проценат студената употребљава само језичке игре познате из методичке литературе (при томе смо утврђивали да ли примере у играма студенти у потпуности ексцерпирају из литературе, или користе врло сличне примере); (2) колика је процентуална заступљеност студената који самостално проналазе примере за познате игре и прилагођавају их активностима које реализују; те (3) колико је писаних припрема у којима су студенти сами осмишљавали нове и корисне оригиналне креације, односно језичке игре. Анализа резултата истраживања (в. табелу бр. 1) показала је:

Табела бр. 1. *Иновативност и креативност студената у примени језичких игара*

Део активности: <i>Самостални стваралачки рад деце</i>	Укупан број припрема за усмерену активност из <i>Развоја говора</i>	Процентуална заступљеност
Студент користи језичке игре познате из методичке литературе и то тако да примере у играма у потпуности ексцерпира из методичке литературе	59	23.60%
Студент користи језичке игре познате из методичке литературе; примери у играма су врло слични примерима у литератури	158	63.20%
Студент самостално проналази примере за познате игре и прилагођава их активностима	28	11.20%
Студент сам креира нове и корисне оригиналне креације (језичке игре)	5	2.00%
УКУПНО	250	100%

(1) Из одабраног корпуса истраживања може се закључити да 23,6% студента употребљава језичке игре које налази у релевантној методичкој литератури тако што примере у играма у потпуности ексцерпира из литературе, а чак 63,2% студента на усмереним активностима из *Развоја говора* примењује језичке игре које су врло сличне примерима игара које срећу у литератури.

(2) Само 11,2% студента самостално проналази примере за познате игре и прилагођава их активностима које реализује, што није толико пожељно.

(3) Од укупног броја истраживаног корпуса увидели смо да само 2% студента самостално креира нове и корисне оригиналне језичке игре које подстичу децу на језичко стваралаштво, машту и креативност.

Са друге стране, интересовало нас је које врсте игара студенти најчешће употребљавају у пракси коју реализују у вртићима када је реч о развоју говора. Како показује табела бр. 2 најчешће се примењује језичко-

стваралачка игра (драматизација/импровизација текстова) са циљем развоја говорних елемената, развоја маште, памћења, интонације, богаћења речника и, пре свега, дејег стваралаштва. У таквим играма даровити долазе до изражаја и имају прилике да се стваралачки изразе убацујући реплике на основу личног доживљаја садржаја књижевноуметничких текстова.

Табела бр. 2. *Врста језичких игара на усмереним активностима из Развоја говора*

Врста игре/вежбе	Укупан број припрема за усмерену активност из <i>Развоја говора</i>	Процентуална заступљеност
Фонолошке игре	14	5.60%
Лексичке игре	23	9.20%
Семантичке игре	8	3.20%
Парадигматске игре	1	0.40%
Синтаксичке игре	35	14.00%
Загонетке	44	17.60%
Допуњаљке	28	11.20%
Игре са брзалицама, бројалицама, ређалице, пословицама	16	6.40%
Игре у вези са неговањем вредности доброга говора	11	4.40%
Невербалне језичке игре	2	0.80%
Драматизација/импровизација текстова (језичко-стваралачка игра)	65	26.00%
Укупно	250	100%

Анализом наставничких анотација учили смо да 92% студената ангажује 75% од укупног броја деце у васпитној групи у којој остварује активност, при томе 46% студената додатно ангажује даровите.

4. Примери добре студентске праксе

У овом сегменту рада сматрамо да је веома пожељно дати примере добре студентске праксе, који би се могли убудуће имплементирати у припреме за усмерене активности са сличним или истим темама. *Самостални стваралачки рад* јесте етапа рада на усмереној активности из *Развоја говора* која треба да уследи након аналитичко-синтетичког рада са децом, односно тумачења доживљаја књижевноуметничког текста. Мишљења методичара су подељена, јер неки сматрају да се ова етапа рада може свести на креативно музичко или ликовно изражавање, те се тиме постиже корелација између више уметничких области. Међутим, сматрамо да у овом делу активности (у педагошкој литератури је именован као *Завршни део рада*), треба пажљиво осмислити језичко-стваралачку игру или вежбу, која ће опустити децу и подстаћи на креативност, стваралаштво, а самим тим, и на самостални рад.

Како се показало у нашем истраживању, студенти највише примењују језичко-стваралачку игру, односно импровизацију наученог текста. Зато ћемо навести пример једне импровизације на тему *Јабука*, аутора Драгана Лукића. За активност је припремљено дрво јабуке од картона и сувих грана, на којима су прикачени вештачки листови, а на једној је канапом закачена права јабука (плод јабуке). Деца која су били учесници импровизације одабрана су разбрајалицом. Свако дете је добило маску или костим:

„пастири” су имали шубаре и штапове, „лопов” је имао капу, „сапутници” су имали торбе. Дете које је глумило „Јабуку” имало је маску јабуке и добио је задатак да је опонаша мењајући боју гласа. Дете које је глумило „дечака” добило је качкет, а дете које је било у улози „девојчице” добило је шналу и сукњу као костим. Деца су се уживела у улоге и успела су потпуно језички да дочарају и материјализују ликове из познатог дела.

Ђани Родари, познати италијански песник и књижевни теоретичар, сматра да деца воле загонетке зато што оне одражавају њихово разумевање стварности у концентрисаном, симболичком облику. Процес разумевања код детета често настаје у виду изненађења и открића (уп. Каменов и Дотлић, 1996: 305). У добро одабраним уметничким загонеткама даровити откривају модел паралелизма слика и метафоричног језика, који су карактеристични за ову књижевну врсту. Код даровите деце се уз помоћ загонетки брже развијају перцептивне способности и подстичу језичко-стваралачки изрази. Према Родарију, дете у грађењу загонетке пролази кроз три етапе: издвајање – асоцијација – метафора (уп. Каменов и Дотлић, 1996: 307). У наставку наводимо стиховане загонетке које су студенти самостално осмислили и искористили у раду са децом у етапи *Самостални стваралачки рад*:

Опасна је зверка,
стално неког мерка.
Кроз шуму се шуња,
брз је као муња.
Он и длаку мења,
али ћуд никада
и вечито прати та овчија стада.
Напада овчице,
чак и цела стада,
па од њега увек
неко невин страда.
Када се искези,

тад завлада мук.
Наравно, сви знамо
та је зверка... (вук)

Црвени се лице моје
док вас гледам ја са гране.
Деца мене јако воле
зато што сам здраво воће.
Округла сам, црвена и румена,
а могу бити жута и зелена.
Ја сам, децо, сочна... (јабука)

Белу бунду има
и шарене чарапе.
Стално се окреће
јер му нема маме.
Блејањем је дозива
и упорно чека,
а не слути јадно
да га неко мерка.
Спремала се страшна зверка
да га зграби,
ал ' је једна замка,
страшно изненади.
Упец'о се вујо,
беспомоћно режи,
а невино _____ (јагње)
преко шуме бежи.

У истраживачком корпусу забележиле смо и оригиналне синтаксичке игре. Синтаксичке игре су игре грађења реченица, игре у којима се дата реченица проширује, допуњава, наставља или изокреће. Најједноставнији облик ове игре је да се од неке речи (или две) направи реченица – *Кажу нешто на реч* (Медвед – Медвед живи у шуми; Меда – Меда воли мед.); *Започни речју коју је последњи рекао твој друг* (Мама је купила чоколаде. Чоколаде су слатке. Слатке ствари воле деца)³. Из корпуса смо издвојили једну занимљиву синтаксичку игру за тему *Екологија*, чији је аутор Биљана Стојановић. Дакле, деца се деле у парове. Једно дете из пара треба да наведе једно непожељно понашање у природи (нпр. Смеће се баца по путу, трави, реци; Празна пластична флаша се баца на земљу; Гази се по цвећу...), а друго дете из пара треба да каже пожељно понашање (нпр. Смеће се баца у канте за ђубре, Празна флаша се баца у контејнер за пластику; Не гази се по цвећу, већ по стази...). Добити од овако осмишљене игре су многоструке: богати се речник деце, увежбава грађење реченица и негује еколошка свест.

5. Закључак

Овим истраживањем потврдиле су се *X1* и *X2*. У делу активности *Самостални стваралачки рад деце* вршачки студенти примењују језичке игре којима се подстиче језички развој даровите деце (скоро половина студената додатно ангажује даровите у току активности), на шта је свакако утицао „имиц” школе из које је преузет корпус, а која се дуги низ година бави даровитима. Међутим, уочили смо да се студенти ретко одлучују да сами створе и у васпитачкој пракси примене нове и корисне оригиналне креације када је реч о језичким играма. Стога закључујемо да студенти треба да буду

³ В. Електронски извор.

креативнији у подстицајима. Сложићемо се са ставом да се „креативност посматра као процес стварања нових и корисних оригиналних креација” (Котевска Димовска & Мавровски, 2014: 61). Када је реч о развоју говора, то подразумева творење и употребу језичких игара на новим примерима, или креирање нових игара. Сматрамо да промовисању креативности треба посветити и часове стицања теоријских знања из *Методике развоја говора 1* и *2*, те вежбе које претходе пракси. Истицањем важности припреме и реализације разноврсности и разнородности, креативних методичких поступака у пракси може допринети унапређивању васпитног рада у предшколским установама.

Закључили смо да се студенти најчешће опредељују за употребу драматизације, односно импровизације као језичко-стваралачке игре, али да за њом не заостаје ни употреба загонетки, као вид усмених језичких творевина, што даје добре резултате, али у перспективи примена истих и сличних поступака води аутоматизму, формалистичком приступу, стварањем атмосфере у којој је „све унапред познато”, што свакако не погодује развоју и неговању даровитости. Идентификовали смо и поља у којима, када је реч о развоју говора, треба интензивирати рад са студентима. Свакако су то теме које се тичу неговања вреднога усменог говора, акцентуације, интонације, деловања језиком и речју. Дакле, треба унапредити практични рад студената из области Културе говора, са свом, а посебно даровитом децом. У раду са децом су најмање заступљене парадигматске језичке игре, које су у функцији усвајања и развијања правилних облика речи. Ово је тема којом ћемо се посебно бавити у даљим истраживањима из области усвајања језика.

Ка иновативним методама може се кренути од истраживања малог обима. Тако би студент, припремајући се за реализацију усмерене активности из *Развоја говора*, истраживао: (1) које језичке игре нису употребљене у активностима осталих студената, (2) разматрао могућности њихове имплементације у своју активност, (3) трагао за новим језичким играма или моделово постојеће богатећи их новим примерима, (4) трудио се да већ у припреми осмисли додатне задатке за децу која брже напредују у раду избегавајући на тај начин импровизацију.

Све ово сматрамо важним јер се креативност и као врло комплексни феномен (исп. Гојков, 2014: 10; Роман, 2014: 24–27) може развијати применом вежби, подстицањем радозналости, те имплементацијом одређених активности.

Литература:

- Вилотијевић, М. (1999). *Од традиционалне ка информационој дидактици*. Београд: Педагошко друштво Србије.
- Гојов, Г. (2008). *Дидактика даровитих*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов”.
- Гојков, Г. (2014). „Уводне напомене”. У: Зборник резимеа са Међународног научног скупа *Даровитост и креативност – развојна перспектива креативне*

- перформансе*, Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов”.
- Грандић, Р., Летић, М. (2009). *Родитељи и наставници о даровитој деци и младима*. Нови Сад: Савез педагошких друштава Војводине; Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов”.
 - Ђорђевић, И. (2014). Методичке апликације за усавршавање и неговање језичке културе даровитих. *Билтен 2 – Компетенције учитеља за идентификацију и рад са даровитим ученицима*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”, 95–107.
 - Ђорђевић, Б. (1999). *Образовање и васпитање даровитих*. Нови Сад: *Педагошка стварност*, 7–8.
 - Ђорђевић, Ј. (2008). *Породица као фактор подстицања даровитости (уводно излагање)*. *Зборник 14*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”.
 - Каменов, Е., Дотлић, Љ. (1996). *Књижевност у дечјем вртићу*. Нови Сад: Змајеве дечје игре : Одсек за педагогију Филозофског факултета.
 - Каменов, Е. (2010). *Мудрост чула (V део)*. Нови Сад: Драгон.
 - Котевска Димовска, М., Мавровски, С. (2014): *Лидерство кое промовира креативност во училиштата*. У: *Зборник резимеа са Међународног научног скупа Даровитост и креативност – развојна перспектива креативне перформансе*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов”, 61.
 - Лалевих, М. (2004). *Синоними и сродне речи српскохрватског језика*. Београд: Нолит.
 - Максић, С. (1996). *Образовне могућности за даровите ученике у средњој школи*. Београд: *Настава и васпитање* бр. 1.
 - Максић, С., Павловић, Ј. (2014): *Уверења наставника о могућностима за подстицање креативности у средњој школи*. У: *Зборник резимеа са Међународног научног скупа Даровитост и креативност-развојна перспектива креативне перформансе*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов”, 64.
 - Роман, А. (2014). *Улога емоционалне интелигенције у развоју креативне перформансе ученика*. У: *Зборник резимеа са Међународног научног скупа Даровитост и креативност – развојна перспектива креативне перформансе*. Вршац: Висока школа струковних студија за образовање васпитача „Михаило Палов”, 24–27.
 - Фурлан, И., Кобола, А. (1971). *Убрзано напредовање надарених ученика основне школе*. Загреб: Школска књига.
 - Цветановић, З. (2001). *Говорни узорци ученицима даровитим за вештину говорења*. *Зборник 7*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”, 122–136.
 - Цветановић, З. (2010). *Перспективна структура и говор даровитих у процесу глобализације*. *Зборник 16*. Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”, 130–142.
 - Шипка, М. (2011). *Култура говора*. Нови Сад: Прометеј.
 - *20. година о даровитости* [приредиле: Ђорђевић, И., Келемен, Љ.], Вршац: Висока школа струковних студија за васпитаче „Михаило Палов”, 2014. [електронски извор].

- *Електронски извор:* <http://elisaveta-elisaveta.blogspot.com/2012/08/prirucnik-govornih-igara-shabac-2010-pv.html>. 22. 3. 2015. [*Приручник говорних игара*, Шабац: Висока школа струковних студија за васпитаче]

Ivana Djordjevic, MA
Ljiljana Kelemen, MA
Preschool Teacher Training College „Mihailo Palov“, Vrsac

MOTIVATING THE TALENTED CHILDREN FOR SPEECH IN KINDERGARTENS THROUGH THE STUDENTS' ACTIVITIES

Summary: In this work there are results of search that the main aim was to improve students' activities (future kindergarten teachers) from "The Development of speech" that are presented in the frame of methodical work in kindergartens in the part about motivating the talented children. Other aim of search is to: 1. what kind of word games is mostly used in the part "Individual creative work of children"; 2. to find out how many talented children are motivated using selected word games; 3. evaluation of teachers' work and achievements of students as a result of using theory knowledge from subject "Methodical Development of speech 1" and "Methodical Development of speech 2". Methods of search are determined by the part that is examined and we use descriptive method and method of specimen. Search corpus is huge because of value and certainty of data. They consist of 250 preparations of activities of students used from "Development of speech" (collected 2011-2014) in Preschool Teacher Training College "Mihailo Palov", Vrsac. During the search that annotations are made on exercises about analysis of activities that are already in corpus (written preparation). The results has shown that the talented children in the part "Individual creative work" are motivated but that the preparation should have more word games (through the students' activities in kindergartens) and that future teachers would be more creative. In the last part of the work there are examples of good practical work of students that motivate creativity of talented children.

Keywords: talented, methods of development of speech, creative speech work, word games.

